

АСОСҶОИ МАЪНАВӢ-АХЛОҚИИ ГУМАНИЗМ ДАР АДАБИЁТИ КЛАССИКӢИ ТОЧИК Гулмадов Файз, д.и.п., мудири шуъбаи назария ва таърихи педагогикаи Академияи таъхсилоти Тоҷикистон; Тоҳириён Шахлои Абдуализода, н.и.ф., мудири шуъбаи фанҳои филологияи Пажӯҳишигоҳи рушди маориф ба номи Абдурахмони Ҷомии Академияи таъхсилоти Тоҷикистон (Тоҷикистон, Душанбе)

ДУХОВНО-НРАВСТВЕННЫЕ ОСНОВЫ ГУМАНИЗМА В КЛАССИЧЕСКОЙ ТАДЖИКСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ Гулмадов Файз, д.п.н., заведующий отделом теории и истории педагогики Академии образования Таджикистана; Тоҳириён Шахлои Абдуализода, к.ф.н., заведующий отделом филологических дисциплин Института развития образования имени Абдурахман Джами Академии образования Таджикистана (Таджикистан, Душанбе)

MORAL AND SPIRITUAL FOUNDATIONS OF HUMANISM OF CLASSICAL TAJIK LITERATURE Gulmadow Faiz, Dr of Pedagogy, head of the department of theory and history of pedagogy under the Academy of Education of Tajikistan, E-mail: gulmadow53@mail.ru; Tokhiriyon Shakhlo Abdualisodai, candidate of philological sciences, head of the department of philology under the Institute of Educational Development named after Abdurakhman Jomi attached to the Academy of Education of Tajikistan (Tajikistan, Dushanbe), E-mail: shahlo_vak@mail.ru.

Вожаҳои калидӣ: гуманизм, китоби дарсӣ, адабиёти тоҷик, таълим, омӯзгор, хонанда

Дар мақола тарбияи гуманистӣ, ки асоси онро эҳтиром ва муносибати хайрхоҳона нисбат ба одами дигар, хайрхоҳӣ чун сарчашмаи эҳсос, амал ва муносибат нисбат ба олами ихотакарда ташиқ медиҳад, ҳамчун яке аз унсурҳои тарбияи ахлоқию маънавии хонандагон нишон дода шудааст. Дар асоси мисолҳои мушаххас ва таҳлили онҳо ворид сохтани чунин навгониҳо дар мақола ҳамчун фарзия пешниҳод намуда шудааст. Татбиқи онҳо дар шароити имрӯза муҳим буда, омилҳои зоҳир кардани ӯҳдадорихоии шахраванд дар назди давлат, ҷомеа, одамон мегардад. Инчунин, методҳои пешниҳод шудааст, ки дар баробари маърифати ахлоқии хонандагон-наврасон фаъолияти амалии онҳо ташиқ карда шавад, сифатҳои асосии ахлоқии шахсияти наврас ташаккул ёбанд, таҷрибаи муошират, рафтор ва муносибатҳои гуногун гани гардад

Ключевые слова: гуманизм, учебник, таджикская литература, образование, учитель, читатель
В статье освещается воспитание гуманизма, в основе которого лежит уважение и доброта к другим, доброта как источник чувств, действий и отношения к окружающему миру, как один из элементов нравственного и духовного воспитания читателей. Внедрение таких нововведений в виде конкретных примеров и их анализ представлен в статье как гипотеза. Его реализация важна в современных условиях и становится фактором демонстрации обязательств граждан перед государством, обществом и людьми. Предлагаются методы организации практической деятельности наряду с нравственным воспитанием подростков, развития основных нравственных качеств подростка, обогащения опыта общения, поведения и установок.

Key words: humanism, textbook, Tajik literature, education, teacher, reader
The article highlights the education of humanism, which is based on respect and kindness to others, kindness as a source of feelings, actions and attitudes towards the world around them, as one of the elements of moral and spiritual education of readers. The introduction of such innovations in the form of specific examples and their analysis is presented in the article as a hypothesis. Its implementation is important in modern conditions and becomes a factor in demonstrating the obligations of citizens to the state, society and people. Methods of organizing practical activities along with moral education of adolescents, development of the basic moral qualities of a teenager, enrichment of the experience of communication, behavior and attitudes are proposed.

Асоси гуманизм (инсонгарой)-ро эҳтиром ва муносибати хайрхоҳона нисбат ба одамони дигар, хайрхоҳӣ чун сарчашмаи эҳсос, амал ва муносибат нисбат ба олами ихотакарда ташкил медиҳад. Чун ин мафҳум дар шароити ниҳоят мураккаби муосир аҳамияти хеле зиёд касб кардааст, нигоҳи амиқтаре меҳаҳад.

Инсонгарой қисми муҳимми таркибии ахлоқ аст, ки мувофиқи принципҳои бародарию баробарӣ, адлу адолат, инсофу шафқат, муомилаю муносибати инсонӣ байни одамон, муҳаббат ба одамон, ғамхорӣ дар ҳаққи инсон, эҳтироми шаъну шарафи инсон, қадру қимат ва арзишҳои инсонӣ, инсон ҳамчун фард, ҳаққу ҳуқуқи инсон дар рушду камол, имконияти зоҳир намудани қобилият, истеъдод, меъёрҳои шарафи инсонӣ амал менамояд. Ҳама ин сифот ва фазилатҳо, ки ба инсон инсонигарӣ нисбат дода мешавад, моли Шарқ, аз ҷумла тоҷикон аст. Тоҷикон, чӣ тавре ки Лоик Шералӣ фармудааст, бо санъату фитрату ақли мунаввар, бо ҳиммату ҳикмату шеърӯ тарона хислати инсондӯстиро ба даст овардаанд:

*Тоҷик ҳама умр
Дар Мағрибу дар Машириқ
Кардаст мусаххар чӣ бас иқлиму мамолик...
Бо санъату бо фитрату бо ақли мунаввар,
Бо ҳиммату бо ҳикмату бо шеърӯ тарона,
Бо рӯҳи ҷавононаю пирӯзгарона [4, с.8].*

Каюмарсу Ҷамшед, Рустаму Сиёвуш, Зардушту Монӣ, Бузургмеҳру Нӯшервони Одил, Рӯдакию Фирдавсӣ, Шамси Табрезию Шайх Аттор. Абдурахмони Ҷомию Хусайн Воизи Кошифӣ, Мирзо Абдулқодири Бедилу Аҳмади Дониш, устод Айнию Мирзо Турсунзода ва садҳо дигарон умри ширини худро дар роҳи ғояҳои олии инсондӯстӣ сарф кардаанд.

Асосҳои маънавию ахлоқии гуманизм дар адабиёти классикии тоҷик ханӯз, аз даврони қадим сурат гирифтааст. Ақидаҳои гуманистиро метавон дар таълимоти оини зардуштӣ ҷустуҷӯ намуд. Зардушт дар таълимоташ таъкид кардааст, ки «ҳар марду зан, чи ғаниву чи фақир, мебояд аз шаш сифати язидӣ (ростӣ ва дурустӣ, ниҳоди пок, иқтидори муқаддас, ишқу муҳаббат, камоли маънавию ҷисмонӣ, ҷавонӣ ва бемаргӣ) баҳравар гардад ва онҳоро дар замири худ парвариш диҳад, то ба ин васила саодати худ ва дигаронро таъмин намояд» [12]. Қариб ду ҳазор сол пеш мардуми тоҷик дар боби инсондӯстӣ гуфта:

- ҳештаншиносонро аз мо дуруд диҳед;
- хайри худро аз мардум дарег надоред;
- ҷуз мардумӣ дигар пеша макунед;
- нон аз суфраи дигарон махӯред;
- ба айб ҷустани мардум машғул нашавед;
- ба зиёрати некон бисёр равед;
- кори нек бо дастони худ кунед;
- одамонро беҳуда маранҷонед;
- ба ҳеч кас лаънат накунад;
- ғарибонро хор мадоред;
- бо марги душман хурсанд набошед;
- аз ин ҷаҳон баҳраи худ бардоред.

Инчунин, суҳанвари асри XIУ адабиёти форсу тоҷик Ҳофизи Шерозӣ мефармояд:

*Мабош аз пайи озору ҳарчӣ хоҳӣ кун,
Ки дар шариасти мо гайр аз ин гуноҳе нест.*

Дар асри XX, яъне асре, ки инсон ба дастовардҳои зиёде ноил гашт, адиби замони муосир - Муҳаммад Иқбол, низ гуфтааст:

*Беитар аз гардун мақоли Одам аст,
Асли тазҳиб эҳтироми Одам аст [5, с.25].*

Зимни таълими адабиёти классикии тоҷик дар муассисаҳои таҳсилоти умумӣ бояд ба эътибор гирифт, ки дар Аҷам даҳҳо панднома, садҳо дoston, ҳазорҳо асар офарида шудаанд. Онҳо мағз андар мағзашон тарҳу рӯҳи гуманистӣ доранд. Ҳама бузургон шоирону нависандагони Аҷам ҳастӣ ва сарвати маънавии худро ба ҳамин мавзӯ бахшидаанд. Барои дарёфти рӯҳи гуманистӣ шарт нест, ки асарҳои ниёғони моро мӯшикофона варақ занему бихонем. Ҳар саҳифаи кадом асареро бикӯшем, гуманизм моро интизор аст.

Дар ин катор чихати таъмин намудани таълими ҳамгиро аз адабиёти ҷаҳон низ бояд фаромӯш насозем. Масалан, мунодии «Эй одамон, инсон шавед!» дар асри XVIII Жан Жак Руссо [] аз ҷониби файласуф ва нависандаи давраи Эҳё эҷод шуда, ба болоравии тарбияи маънавии инсонҳо мусоидат мекунад. Дар давраи Сосониён, яъне қариб 1800 сол қабл

одамонро панд медоданд, ки «Қуз мардумӣ дигар пеша макунад». Мафҳумҳои «одам», «одамият» ё «мардумӣ» тикӣ аз маъноӣ ва ё суҳанони бепоя нест. Нағз дарк намудан лозим аст, ки байни одаму табиат, одаму ҷамъият робитаи ногустастанӣ мавҷуд аст. Маҳз инсон аст, ки бо қувваи ақлу хирад ва бозувони худ замонаро рангин месозад.

Дар баробари ин, инсон бояд ҳамеша инсон бимонад ва тарзу тариқи зиндагии инсониро давом диҳад. Ҳамин ки мояшро аз ҷодаи одамӣ берун кашад, ӯ аллакай тамоми хислатҳои одамияшро гум мекунад ва ба девон - қувваҳои аҳриман мепайвандад:

*Ҳар он к-ӯ гузаит аз раҳи мардумӣ,
Зи девон шумар, маимараш з-одамӣ [5, с.42].*

Худ ҳамин фикрро Ҳаким Носири Хусрав давом медиҳад ва таъкид мекунад, ки «эй одамон, модом, ки аз насли одамонед, одам бошед, на дев:

*Зи мардум зодай, бо мардумӣ бош,
Чи бошад дев будан? Одамӣ бош [5, с.72].*

Наметавон тасаввур кард, ки гуманизми олишони Саъдии бузургвор дар тамоми ҷаҳон шӯҳрат дорад ба гӯши баъзе мусташирикони Ғарб нарасида. Охир, ӯ яке аз гуманистони ҷаҳонӣ доништа шудааст! Ва ин беҳуда нест. Маҳз ӯ буда, ки мардуми тамоми оламро ба Шарқию Ғарбӣ чудо накарда, гӯшрас намудааст, ки «ҳама аъзои якдигаранд, аз як ҷавҳаранд».

*Бани одам аъзои якдигаранд,
Ки дар офариниш зи як ҷавҳаранд.
Чу узве ба дард оварад рӯзгор,
Дигар узвҳоро намонад қарор [5, с.27].*

Бузургии инсон ҳамин аст, ки ӯ худ инсон аст. Мебояд ҳамеша бикӯшад, ки ин бузургиро шарафманд гардад. Дар акси ҳол дар байни ӯ ва ҳайвон чӣ фарқ аст?! Ин аст, ки Саъдӣ одам ва сағро бо ҳам муқоиса мекунад ва ба ҳулосае меояд, ки аз одамони дилозору мардумозор ва аз одамоне, ки дар сина нияти душманӣ нигоҳ медоранд, ҳазор бор сағ болотару азиз аст, зеро сағ нисбат ба соҳибаш вафодор мебошад ва кинаву адоват нигоҳ намедорад.

*Сағ бар он одамӣ шараф дорад,
Ки дили мардумон биёзорад.*

*Ҳайф бошад, ки сағ вафо дорад,
В-одамӣ душманӣ раво дорад [5, с.44].*

Инсонии ғамхор, шарифу меҳрубон тарзе рафтор мекунад, ки касеро наранҷонад. Беш аз ин, худро камтару дигаронро зиёдтар, авлотар мешуморад. Мисол меорем аз Ибни Ямин:

*Ба тариқе равад, ки мардумро,
Сари мӯе зи худ наёзорад.
Ҳама касро зи хеш беҳ донад,
Ҳеч касро ҳақир нашморад [5, с.79].*

Одамони зиёдеро дучор шудан мумкин аст, ки аз нигоҳи рафтору муносибат шоистаи таърифанд. Онҳо ба касе кор надоранд, чунон рафтор мекунанд, ки мӯр ҳам озор наёбад. Вале ҳарчанд ки аз дасташон меояд, ба касе дасти ёрӣ дароз намекунанд. Халқ дар ҳаққи чунин одамон мегӯяд: «Ҷ мазори бешафоат аст». Бинобар ин, гуманизм ҳам меъёри муайян дорад. Албатта, чунин меъёрҳо зиёданд. Вале меъёри аз ҳама муҳим ҳамоно аст, ки:

*Одамият чист? - Худро дур аз шар доштан,
Хайрҳои халқ будан, нафъи безар доштан [5, с.69].*

Яке аз рукҳои гуманизм ҳештаншиносист. Вақте ки шахс ҳудахро ба маъноӣ пурраи ин ифода мешиносад, масъулияташ дар назди халқу кишвар, аҳли башар меафзояд. Вай акнун он фарде нест, ки танҳо ғами худу наздикони худашро меҳӯрад. Доираи фаъолияти гуманистиаш боло мегирад. Мекӯшад, ки дар пешравии иқтисодиёт, фарҳангу маънавияти халқу миллаташ саҳм бигузорад, самтҳои тараққиётро аз қарахтӣ бираҳонад, арзишҳои миллиро бо арзишҳои умумибашарӣ бипайвандад. Худшиносӣ барои дарки имконияту қобилияти инсон мусоидат мекунад. Ҳама одамон бо қобилияти таваллуд мешаванд ва инсон метавонад чандин қорӯ, хунарро аз худ бикунанд ва зиндагии хушбахтонаашро таъмин намояд. Вале ҳайхот, бисёриҳо, ки бо худшиносӣ машғул нестанд, қобилияти нуҳуфтара ҳам намечӯянд. Ҳол он ки «Агар дар вучуди худ ҷустуҷӯ кунем, мебинем, ки ҳазор қудрат дар ихтиёр дорему намедонистем». Ба андешаи ҳамин шахси бузург, мо танҳо ба дунё меоем ва танҳо меравем, вай агар танҳодил зиндагӣ карда бошем. «Ин масъалаи ҳамдилист, ки беҳтар аст аз ҳамзабонӣ» (Ҷалолиддини Румӣ). Қорвони зиндагӣ сафари пурмашаққат аст. Дар ин сафар инсон агар ҳамдиге, ҳамрозе, ҳаммаслаке, ҳамнафасе, ҳамдаме нашошта бошад, ба манзил намерасад. Аз ин ҷост, ки худшиносон ҳамдилон мечӯянд. Гуманизм ҳамчун ҷаҳонбинӣ дар саросари дунё калима, ибора

ва таркибҳои адлу адолат, сулҳу амонӣ, раҳму шафқат, иззату эҳтиром, ваъдаю вафо, дӯстию бародарӣ, некӣ ва накӯкорӣ, ақлу хирад, мурувату мадуро, саховат, дили нек, нияти соф, дасти пок, хушбинӣ, амният, неъматӣ фаровон, фароғату истиқомат, насихату маслиҳат, панду андарзо мепарастад ва аммо калима, ибора ва таркибҳои бадбахтӣ, коҳилӣ, чоҳилӣ, нокаси, бекаси, учбу такаббур, айб чустан, бахилӣ, сифлагию шайтонӣ, хашму ғазаб, хабисию ғайбат, тамаъ ва шӯҳрат, ҳавою ҳавас, нафси шум, беморӣ, моли ҳаром, дурӯғ, бадхӯй ва махсусан бадӣ, душманӣ ва ҷангро дида наметавонад. Барои Саъдии бузургвор, ки метавон ёро падари гуманистони ҷаҳон номид, аз сулҳ беҳтар чизе нест:

Агар пилзӯрӣ в-агар шерчанг,

Ба наздики ман сулҳ беҳтар, ки ҷанг [5, с.102].

Бо вучуди кӯшишҳои зиёди пешгирии ҷанг дар мавриди сар задани он тоҷикон ҳимояи хоки муқаддасро кори пуршарафи худ медонанд ва аз ҳама муҳим ин аст, ки баъди хатми корзор шаш корро анҷом додаанд, ки ин ҳам аз гуманизми волои онҳо гувоҳӣ медиҳад:

1. Дар сар задани ҷанг гурӯҳе айбдоранд, ки ҳамчун хоин бояд маҳв гарданд, то бар дигарон ибрат шавад;

2. Бегуноҳонро авф, яъне бахшидан;

3. Пазироии сарбозони далеру шучоъ;

4. Бузургдошти ҷонсупурдагон;

5. Ҳимояи фарзандони ҷонсупурдагон.

6. Талош ва саъю кӯшиш баҳри устуворӣ ва пойдорӣ сулҳ дар саросари ҷаҳон, кишвар ва ҳар як хонавода.

Гуманизми ахлоқию маънавӣ дар адабиёти классикии тоҷик ҳамчун офтобест, ки ба тамоми китъаҳои олам нурҳои заррини худро пошидааст. Барои татбиқи гуманизм дар раванди таълими дарсҳои адабиёт замина, шароит, имкон ва вақту замон даркор аст. Заминаи гуманизм дар ниҳоди мо буд ва ҳаст ва ин пеш аз ҳама табиат, психология ва шуғли тоҷикон мебошад. Одамон табиатан ва рӯҳан барои корҳои осоишта, бунёдкорӣ, созандагӣ офарида шудаанд, ки ҳамин худ гуманизм аст. Инсон забони равону лаҳни ширадор дорад, ки танҳо ва танҳо афқору нияти неки гуманизмро ташвиқ намояд. Дар шароити мусоиде, ки маҷрои таълим муайян ва шароити мусоид муҳайё гардидааст, дар боби эҳёи гуманизми волои ниёгон ва коштани тухми он дар замири хонанда чунин амалҳоро бояд анҷом дод:

1. Гуманизм решаҳои амиқе дорад, ки марбут ба пайдоиши халқамон, табиат ва психологияи он мебошад. Худи ҳамин олимони соҳаи фалсафа, дин, сотсиология, педагогика, психология, таърих, санъату адабиётро водор месозад, ки ба омӯзишу баррасии масъалаи ҳамачониба машғул шаванд ва гуманизми волои худамонро бар хонандагон бифаҳмонанд. То халқ гузашташро надонад, ба қадри имрӯзааш намерасад.

2. Тоҷикистон дар давлатдорӣ худ аз давлатдорӣ ниёгон омӯхта, қонун ва қарорҳои тарҳу саршори бештар гуманистидошта қабул менамояд.

Ҷаҳонсӯзро кушта беҳтар ҷароғ,

Яке беҳ дар оташ, ки халқе ба доғ

Чу андар саре бинӣ озори халқ,

Ба шамшерӣ тезаш биёзор халқ! [6, с.229].

3. Гуманизм моли ҳама аст. Бинобар ин, вай вақте тантана мекунад, ки саросари ҷомияро фаро бигирад. Барои ин ҳамаи сокинони ҷомеа, аз ҷумла насли наврас ва хонандагон низ, бояд худро масъул ҳисобанд ва дар тантанаяи қадру қимат, шаъну шарафи инсонии худ ҳиссагузор бошанд.

4. Муассиса, таълимгоҳ, донишгоҳ айнан ҳамон маконест, ки дар хусуси тарбияи гуманистӣ ва равнақу ривоҷи он шароитҳои зарурӣ дорад. Барои он, ки насли наврас ҳама гуманист ба камол бирасанд, бояд ба қадру қимати калонсолон бирасанд ва болои хиштҳои гузошта хиштҳои нав бигузоранд, бояд дар дарсҳои адабиёт маводе дода бошанд, ки саршори гуманизм бошанд. Ҷабҳаи инсонгароёнаи фанҳои гуманитариро сайқал дода, самти гуманизми фанҳои дақиқ пурқувват гардонидани шавад. Манфиати ҳамаи мамлакатҳои ҷаҳон тақозо дорад, ки тамоми равишҳои таълими тарбия, мазмуни таълим, фаъолияти синфҳои фориг аз синф тарҳи гуманистӣ бигирад. Гуманизм дар шароити имрӯза парчамро менамояд, ки ҳама барои ба даст овардани он мекӯшанд. «Барои гуманитарикунони мундариҷаи таълими тарбия дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, низомии дигари таълимӣ, ташкил ва идоракунии фаъолияти онҳо на танҳо дастовардҳои фарҳангӣ ахлоқии олимони тоҷик, балки андешаҳои мутафаккирони тамоми дунё, ки мувофиқи он шахсият дар маркази ҳаёти иҷтимоӣ меистад, муҳим мебошад» [1.4, с.273].

Некӣ кардан ва саховатмандӣ яке аз унсурҳои инсондӯстӣ буда, дар афкори педагогии форсу тоҷик мавқеи чашмасор дорад. Аз он ҷумла, Абдурахмони Ҷомӣ мефармоянд:

*Ҳар чӣ омад ба дастӣ марди карим,
Ҳама дар пойи дӯстон афшонд.
Он чӣ андӯхт сифлатабӣ лаим,
Баъди марг аз барои душман монд.
Дирамдоре, ки ӯ соҳибқарам нест,
Агар сад ганҷ дорад, мӯҳтарам нест,
Саховат мӯҷибӣ қадри баланд аст,
Саховатпешиа доим арҷманд аст [2, с.106].*

Саховат сабаби некномӣ ва эҳсонӣ мӯҷибӣ дӯсткомиву ҳуҷастафарҷомӣ аст. Ба ҳеҷ сифате одаммӣро ва хусусан, ашрофу бузургони эшонро беҳ аз ҷидду саҳо нест.

Аз Ҳакиме пурсиданд: Уқбо, ки маҷмӯи хунарҳо бад-ӯ махфӣ монад, ҷист? Ҷавоб дод, ки бухл. Боз савол карданд, ки хунаре, ки ҳама айбҳоро бипӯшонад, қадом аст? Гуфт: саҳо. Искандар аз Арасту пурсид, ки саодати дунё дар чӣ ҷиз аст? Гуфт: «Дар ҷуду қарам. Аммо саодат дар он аст, ки ҳар кӣ як ҳасана бар мо дод, даҳ ҳасана қаромат кунем». Аммо саодати дунё он аст, ки мурғи дили халқро ба ҳукми қарам сайд тавон қард.

*Ҳар қиро одат бувад ҷуду қарам,
Дар миёни халқ гардад мӯҳтарам [2, с.116].*

Ҳикоят. Анӯшервон ба роҳе мегузашт. Пирамардеро дид, ки чормағз мекошт. Истод ва ба ӯ гуфт:

Эй пир, магар туро аз боғдорӣ хабаре нест? Нашнидаӣ, ки дарахти чормағз баъд аз сӣ сол бор медиҳад. Ту аз ин дарахт чӣ фоида хоҳӣ дид?

Пир гуфт:

Шоҳо, дигарон коштанду мо хӯрдем, мо бикорем, дигарон хӯранд.

Ин ҷавоби пир Нушервонро хуш омад ва гуфт.

– Таҳсин!

Ҳар гоҳ Нушервон ба таҳсин қасеро офарин мекард, ҳазинадор як ҳазор динор ба ӯ меод. Ҷун пир пулро гирифт, гуфт:

– Шоҳо, шумо гуфтед, ки ин дарахт баъди сӣ сол бор медиҳад, ҳол он ки аз шарофати адли шумо ҳамин соат бор дод.

Анӯшервон боз гуфт:

– Таҳсин!

Ҳазиначӣ ҳазор динори дигар дод. Пир боз гуфт:

– Ҳар дарахте сола як бор бар диҳад, ин дарахти ман дар як замон ду бор бар дод.

Анӯшервон хандон шуд ва гуфт:

– Таҳсин!

Ҳазиначиаш ҳазор динори дигар дод ва гуфт:

– Бидонед, ки ин пирак ҳазинаи маро холӣ хоҳад қард.

Зайниддин Восифӣ.

Сарватманди ҳасисро ҳикоят кунанд, ки тамоми дороии худро фурӯхт ва дар иваз ҷанд хишти тилло харид. Хиштҳо дар назди девори кӯҳнае дафн қард.

Сарватманд ҳар рӯз мерафт ва аҳвол мегирифт, то қасе онро набардорад. Яке аз муздурони ӯ аз он ҳаракати ӯ ҳайрон шуд. Ин муздур рӯзи дигар рафт, заминро қобид ва хиштҳоро дузида фирор қард. Марди сарватманд омада дид, ки ҳазинаи ӯро дузд бурдааст. Аз ин сабаб шурӯъ қард ба гираву зорӣ, ҳатто аз ғуссаи зиёд мӯйҳои худро меқанд, ба сару рӯйи худ мезад. Яке аз ҳамсоҳо бетобии ӯро дида насиҳатқунон гуфт: – Ин қадар ғаму андӯхро ба худ роҳ мадеҳ, бирав ҷанд дона сангро дар ҳамон ҷо дафн қарда тасаввур кун, ки ҳамон хиштҳои тилло.

Барои ниҳодан чӣ сангу чӣ зар. Яке аз иллатҳои фоҷиаи иддае аз мардум чашми гуруснаи онҳост. Ҳайф аст, ки инсон беҳтарин узви бадан - ду дидаи бинои худро ба худ ром нақард. Чашм гуё ба дилу иродаи одам қоре надорад ва ҳаргиз сер намешавад. Аз ин ҷо мақолу зарбумасалҳои «Чашми инсонро хоки гӯр сер қунад», «Агар бинӣ набошад, чашмҳо яқдигарро меҳӯранд» пайдо шудааст. Дар ҳадиси пайғамбар Муҳаммад (с) омада: «Беҳтарин чашм он аст, ки дар роҳи хайр боз шавад». Пас, қаро ин ҳадиси пайғамбарамонро тоҷи сар намеқунем. Агар мо гуфтаҳои пайғамбарону пайғамбарамон, панду андарзҳои бузургонамонро шиори ҳаррӯзаӣ қирдори худ қарор надиҳем, пас мо чӣ махлуқем?! Ҳазорҳо мисол метавон овард, ки одамон ба қасофати чашми танги гуруснаи худ қони ширин барбод додаанд. Бале, ҳеҷ сабақ намешавад, ки намешавад. Ҳикояе меорем аз «Қалила ва Димна», ки саросар панд аст. «Сайёде рӯзе дар

сахро мегузашт. Рӯбоҳе дид ба ғоят чолок, ки дар фазои он дашт мегашт ва бозикунон дар ҳар ҷониб чилва менамуд. Ба сайёд мӯйи ӯ хуш омада, ба баҳои тамои фурухтани ӯро тасаввур кард ва дар пайи Рӯбоҳ гашта сӯроҳи ӯро доништа ва наздикии сӯроҳ ҷоҳе канда бо хасу хошок пӯшида, мурдоре бар болои он гузошт. Худ дар камин мунтазир нишаст. Иттифоқо, рӯбоҳ аз сӯроҳ берун омад ва бӯйи он мурдор ӯро кашон-кашон ба лаби он ҷоҳ расонд. Ба худ гуфт: «Агарчи аз бӯи ин мурдор димоғи орзу муаттар аст, аммо бӯи бало низ ба машоми эҳтиёт мерасад ва оқилон ба коре, ки эҳтимоли хатар дошта бошад, ҳаргиз даст назадаанд. Ва агарчи мумкин аст ин ҷо ҷонваре мурда бошад, шояд дар он доме гузошта бошанд. Рӯбоҳ ин фикр карда, аз сари он мурдор даргузашт ва роҳи саломат пеш гирифт. Дар ин асно паланги гуруснае аз болои кӯҳ даромад ва ба сӯи мурдор худро ба ҷоҳ афканд. Сайёд чун овози дом ва садои афтодани ҷонварро дар ҷоҳ шунид, тасаввур кард, ки рӯбоҳ ғалтид. Аз ғояти ҳирс, бе он ки таамуле кунад, худро аз пайи ӯ дарандохт. Паланг ба ҳаёли он, ки онро аз хӯрдани мурдор манъ хоҳад кард, баргашт ва шиками сайёд бидарид. Сайёди гурусначашм ба шумии ҳирс дар доми фано афтод ва рӯбоҳи қонеъ ба қатъи тамаъ аз вартаи бало начот ёфт». Маҳз ҳамин чашми гуруснаю ҳариси баъзан одамнро ба хӯрдани моли мардуму ҳаром хидоят мекунад. Ҳол он ки чизи қасон душмани ҷон аст. Ҳар қас ки Худо дораду Худоро мешиносад, набояд ба чизи дигарон даст дароз бикунанд, балки аз паси ганҷе шавад, ки бо қувваю ранҷи худ ба даст меояд.

Барои саховатманд шудан шарт нест, ки ҳамчун Қорун молу зар дошта ва ё чун Ҳотам саховатманд бошӣ. Як луқма нон, ки дорӣ, бо ҳам нишаста хӯрдану ба одамони аз худ нотавонтару муфлистар дасти кӯмак дароз кардан худ бехтарин саховатмандист. Ҳамчунон ҳимматбаландиро пеша кунед, ки шуморо сарбаланд намояд. Лохутӣ мефармояд:

*Дар ҷаҳон аз ҳеҷ қас мӯҳтоҷи ёрӣ нестам,
Орзуи ҳеширо бо дасти худ иҷро кунам [1, с. 273].*

Дар раванди таълими адабиёти классики тоҷик ба эътибор гирифтани асосҳои маънавии-ахлоқӣ гуманизм аҳамияти зиёд дошта, дар замири хонандагон ҳисси инсондӯстӣ, эҳтиром ба атрофиёнро баланд мебардорад. Омодагии ахлоқӣ барои ҷавоб додан ба андеша ва рафтори худ, оқибатҳои имконпазири онҳоро мулоҳиза кардан ғояи тарбияи ахлоқӣ-маънавию дар осори педагогии мутафаккирони тоҷик дар бар мегирад. Татбиқи онҳо дар шароити имрӯза муҳим буда, омили зоҳир кардани ўҳдадорихоӣ шаҳраванд дар назди давлат, ҷомеа, одамон ва худ инсон мегардад.

ПАЙНАВИШТ:

1. Асозода, Х. Адабиёти тоҷик. Китоби дарсӣ барои синфи 11-ум/Х. Асозода, А. Кӯчаров.- Душанбе, Маориф, 2018.- 400 с.
2. Гулмадов, Ф. Ҳамгироии ташаккули донишҳои ахлоқӣ ва рафтори мактаббачагони хурдсол/Ф. Гулмадов.- Душанбе: Ирфон, 2014.- 206 с.
3. Каримова, И. Х. Теоретические основы гуманизации гуманитарного образования учащихся таджикской школы/ И. Х. Каримова, дисс. ... докт. пед. наук. Душанбе, 2000. – 357 с.
4. Лоик, Ш. Хоки ватан/Ш. Лоик.- Душанбе, 1975.- 160 с.
5. Хочаев, Д. Китоби забони тоҷикӣ синфи 9 / Д. Хочаев, Ф. Зикриёев, М. Саломов: Душанбе, – 2018. – 184 с.
6. Шербоев, С. Методикаи таълими забони тоҷикӣ (Барои донишҷӯёни факултетҳои филологии мактабҳои олии Тоҷикистон)/ С. Шербоев.- Душанбе: Шӯҷоиён, 2009. – 456 с.
7. Avesta. Zoroastrian encyclopedia wiki//avesta. London.com|ru – санаи мурочиат 12.10.21.

REFERENCES:

1. Asozoda, H. Tajik Literature: manual for 11th grade / Kh. Asozoda, A. Kucharov. – Dushanbe: Enlightenment, 2018. - 400 p.
2. Gulmadov, F. Integration of Formation of Moral Knowledge and Behavior of Young Schoolchildren / F. Gulmadov. - Dushanbe: Cognition, 2014. – 206 p.
3. Karimova, I.Kh. Theoretical Foundations of Humanization of Humanities Education of Students of Tajik Schools / I.Kh. Karimova: doctoral dissertation in pedagogy. - Dushanbe, 2000. - 357 p.
4. Loi, Sh. Sand of Homeland / Sh.Loiq. - Dushanbe, 1975. - 160 p.
5. Khodjaev, D. The Book of the Tajik Language for 9th Grade / D. Khodjaev, F. Zikriyoev, M. Salomov. - Dushanbe, - 2018. - 184 p.
6. Sherbov, S. Methods of Teaching the Tajik Language (For students of philological faculties of Tajik universities) / S. Sherboev. – Dushanbe: Shujoiyon, 2009. - 456 p.
7. Avesta. Zoroastrian encyclopedia wiki // avesta. London.com (Date of appeal: 12.10.21).